

ROVDJURERSÄTTNINGAR FÖRÖDANDE FÖR ROVDJUREN I SAPMI

Robert Franzén

I Svenska Rovdjursföreningens tidskrift VÅRA ROVDJUR nr 2 2017 finns en förkortad artikel av denna promemoria. www.rovdjur.se

Promemorian utgör en sammanställning och granskning av främst Sametingets senaste tio årsredovisningar. Därutöver har kompletterande uppgifter begärts och erhållits från Sametinget och Länsstyrelsen i Norrbottens län. Andra informationskällor är Naturvårdsverket, Viltskadecenter vid SLU, Rovdata, Rovbase, Statens Veterinärmedicinska Anstalt m.fl. och myndigheternas hemsidor.

Ersättningssystemet har blivit ett stöd till rennäringen.

Tanken var att nuvarande ersättningssystem skulle bidra till ökad acceptans av rovdjuren i renskötseländ. Men ack... Ersättningar och bidrag till samebyarna belastade tidigare Viltskadecenter. Efter det att Sametinget 2007 tagit över även andra rennäringsspörsmål från Jordbruksverket belastar nu dessa ersättningar och bidrag anslaget "Främjande av rennäringen". Denna promemoria visar med all tydlighet att tillämpningen av ersättningssystemet alltmer blivit ett stöd till rennäringen med bedrägliga inslag.

Rovdjuren inventeras, ersättning utbetalas för deras förekomst och rovdjuren skjuts, men ingen reduktion av ersättningarna sker. Då rovdjursstammarna minskar och inte kan inventeras, utgår samma ersättning som om rovdjuren fanns kvar. Ersättning för massdöd tillämpas också allt mer generöst.

Gällande ersättningssystem infördes 1996. Ersättningssystemet ändrades då i grunden. Tanken var att ersättningens storlek till renägarna skulle grundas på rovdjursförekomst och samma ersättning skulle utgå oavsett om renar dödades eller inte. Renägarna skulle därmed ha mycket att vinna på att ha bättre tillsyn av sina renar, för att därmed minska rovdjursskadorna. Ersättningssystemet skulle därmed till sin konstruktion vara förebyggande! Dessförinnan ersattes de renar som hittades rovdjursdödade.

Naturvårdsverket, Sveriges Lantbruksuniversitet och Statens Veterinärmedicinska Anstalt gjorde under 1970 och 1980-talen omfattande fältstudier i samebyarna Handölsdalen, Umbyn (nuvarande Ubmeje), och Jåkkåaska (nuvarande Jåhkågaska) för att kartlägga omfattningen av de renförluster som rovdjuren förorsakade och omfattningen av andra dödsorsaker som sjukdom, olyckor, svält m.m. Studierna, som gjordes delvis med hjälp av s.k. mortalitetssändare, visade på årliga kalvförluster på ca 18 procent, varav rovdjuren stod för två tredjedelar. Förlusterna av vuxna renar var avsevärt lägre – 2-3 procent årligen. Studierna visade också att det var näst intill omöjligt att återfinna rovdjursdödade renar, särskilt under barmarkstid. Under den tiden var förlusterna helt naturligt störst på renkalvar. Rovdjuret själv och korpar, rävar och andra asätare gjorde att en dödad renkalv kunde vara helt uppäten redan efter något dygn. Även vintertid var det svårt att finna döda renar utan omfattande sökinsatser och snöspårning av rovdjur (Källa: Renar och rovdjur. 1990. Naturvårdsverket).

Naturvårdsverket presenterade 1991 för regeringen hur då gällande ersättningssystem kunde förbättras genom ett kontrollsystem alternativt att ett nytt rovdjursbaserat ersättningssystem kunde införas. Regeringen beslöt därefter att var tionde anmäld rovdjursdödad ren skulle kontrolleras i fält av länsstyrelserna. Kontrollverksamheten påbörjades 1993 och pågick till och med 1995. Naturvårdsverket och det 1993 nyinrättade Sametinget fick samtidigt i uppdrag att i samråd utforma detaljerna i det nya ersättningssystemet. Det uppdraget redovisades i enighet i februari 1995 och året efter introducerades det.

Regeringen försvårade introduktionen som inte blev någon förväntad framgång. På grund av den då sammanfallande ekonomiska krisen i statsförvaltningen tillsköts först inga ytterligare pengar och det dröjde sex år innan ersättningssystemet reglerades i en statlig förordning trots att många tiotals miljoner årligen utbetalades till landets 51 samebyar (figur 1).

Hur fungerar ersättningssystemet idag?

Renen som djurart räknas i Sverige som *tamdjur*. Ersättningar och bidrag för förebyggande åtgärder för skador på ren och andra tamdjur regleras fr.o.m. 2002 av regeringens Viltskadeförordning (2001:724). Därutöver utfärdade tidigare bara Naturvårdsverket föreskrifter och allmänna råd som mer i detalj reglerade både inventeringar av rovdjur och ersättningssystemet i renkötselområdet (NFS 2002:15). Föreskrifterna som gäller ersättningar i renkötselområdet flyttades 2008 till Sametinget - Föreskrifter om bidrag och ersättning för rovdjursförekomst i samebyar (STFS 2007:9) medan ansvaret för inventeringarna fortfarande ligger kvar på Naturvårdsverket - Föreskrifter om ändring i Naturvårdsverkets föreskrifter och allmänna råd (NFS 2007:10) om inventering av björn, varg, järv, lodjur och kungsörn (NFS 2012:12).

Ersättningssystemet för ren skiljer sig helt från det ersättningssystem som gäller för andra tamdjur som exempelvis får. Där betalas det ersättning för dödade, skadade eller saknade djur.

I renkötselområdet betalas det ut ersättning till samebyarna som grundas på rovdjursstammarnas storlek i en sameby. Det gäller för järv, lodjur och varg. Därför krävs det att rovdjursinventeringar utförs årligen. För järv, lodjur och varg fastställs rovdjursförekomsten på tre nivåer där högst ersättning betalas för föryngringar – dvs att rovdjursarten föder ungar i samebyn:

1. antalet föryngringar i samebyn (ersättning utgår för varje föryngring),
2. om föryngring saknas och arten förekommer regelbundet - om spår eller observationer görs av arten vid minst tre tillfällen spridda över tre månader under året i samebyn
3. tillfällig förekomst - om spår eller observationer görs av arten vid minst ett tillfälle under året i samebyn

Förekomst av björn ersätts med högst 1 615 000 kronor och förekomst av kungsörn med högst 1 075 000 kronor och fördelas mellan samebyarna i förhållande till byarnas barmarksareal.

Ersättningarna utbetalas av Sametinget och ersättningens storlek fastställs av regeringen i det regleringsbrev som myndigheten Sametinget får årligen (tabell 1).

Tabell 1. Ersättning i kronor för olika förekomster av järv, lodjur och varg i en sameby.

Ersättningsbeloppen för föryngring avser varje föryngring i samebyn. Ersättningsbeloppen för regelbunden eller tillfällig förekomst avser, när det gäller varg, varje individ och i övriga fall förekomst av arten inom samebyn.

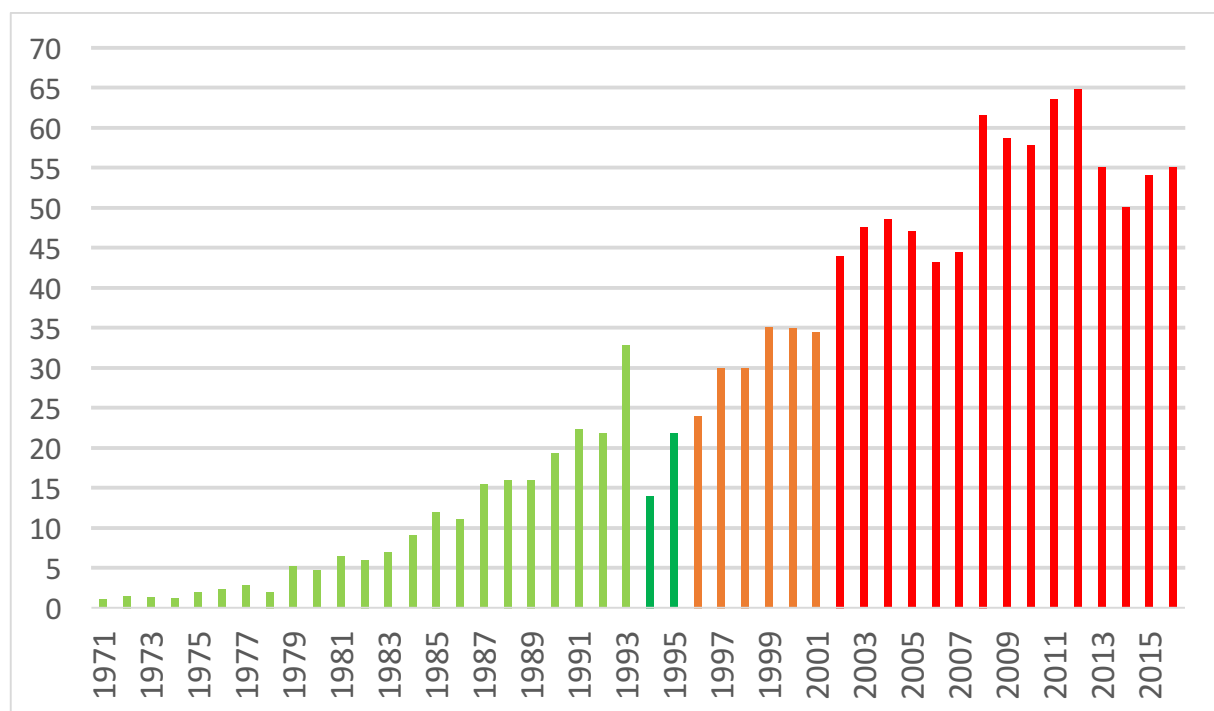
	Föryngring	Regelbunden förekomst	Tillfällig förekomst
Järv	200 000	70 000	35 000
Lo	200 000	70 000	35 000
Varg	500 000	80 000	35 000

Ersättningsbeloppen har i stort varit oförändrade sedan 2002.

Ersättning för rovdjur i Sapmi under 46 år

Staten har ersatt renägarna för rovdjursdödade renar sedan 1920-talet. Ersättningarnas storlek efter 1970 redovisas i figur 1. Under perioden 1971-1993 ökade den årliga ersättningen stadigt. Då kontroll av anmälda rovdjursdöda renar genomfördes 1994 halverades dock ersättningen. Då det nuvarande ersättningssystemet infördes 1996 satte regeringen ett årligt tak, som inte fick överskridas. Det gällde t.o.m. år 2001. 2002 sattes de ersättningsnivåer som i huvudsak fortfarande gäller. Därefter har de årliga ersättningarnas storlek i huvudsak fluktuerat i förhållande till rovdjursstammarnas storlek. Under de allra senaste åren, då särskilt järvstammen har minskat i flera fjällsamebyar, har dock inslag av kompensatorisk karaktär smugit sig in i systemet. Sametinget har tillämpat § 5 (förklaras på annan plats) allt oftare och också tillämpat massdödsinstrumentet mycket generöst för renägarna.

Ersättningen har under knappa 50 år ökat från en till ca 60 miljoner årligen (figur 1).

Figur 1. Av staten utbetald rovdjursersättning i miljoner kronor 1971-2016. 1994-1995 infördes kontroll av tidigare ersättningssystem. 1996 infördes gällande ersättningssystem och 2002 blev det reglerat i en förordning (Viltskadeförordningen 2001:724).

Källor: SOU 1975:99, SOU 2007:89, Jordbruksstatistisk årsbok 2010, 2012, Sametingets årsredovisningar 2007-2016.

Inventeringar av rovdjursstammarnas storlek är nödvändig

En förutsättning för det nuvarande ersättningssystemet är att rovdjursförekomsten i hela renskötselområdet inventeras årligen. Hur det ska ske i fält och dokumenteras och redovisas regleras av Naturvårdsverkets föreskrifter (NFS 2007:10). Där framgår att för varje sameby ska det redovisas om det förekommer föryngringar av järv, lodjur och varg och i så fall antalet föryngringar. Om föryngringar saknas ska det redovisas om rovdjursarterna förekommer regelbundet eller tillfälligt i en sameby utifrån fastställda kriterier. Inventeringarna utförs av länsstyrelserna efter samverkan med samebyarna, där länsstyrelserna ansvarar för att uppgifterna dokumenteras och är kvalitetssäkrade.

Svenska staten betalar också ut ersättning för "norska" rovdjur

Många svenska fjällsamebyar har betesområden som de kan utnyttja sommartid även i angränsande delar av Norge – s.k. konventionsbete. Förhandlingar mellan Sverige och Norge om en ny renbeteskonvention har pågått i årtionden utan resultat. Det finns ett förslag från 2009 till ny konvention, som inte har ratificerats. Idag hänvisas i sammanhanget till Lappkodiciller från 1751 och i Viltskadeförordningens (2001:724) 2 § till den inte längre gällande konventionen från den 9 februari 1972 mellan Sverige och Norge om renbetning.

På Sametingets hemsida där samebyarnas yttre gränser redovisas på kartor visas inga betesområden i Norge. Trots det så betalar Sametinget ut ersättning av svenska skattemedel för rovdjursförekomst i Norge till svenska samebyar. Av tabell 2 framgår att Sametinget betalat ut ersättning för 96,25 föryngringar av järv och lodjur de senaste 10 åren (se även tabell 3). Varje föryngring ersätts med 200 000 kronor, vilket ger totalt 19,25 miljoner kronor och i medeltal närmare 2 miljoner kronor årligen av svenska skattemedel för "norska" rovdjur.

Tabell 2. Antal föryngringar av järv och lodjur i Norge där Sametinget betalat ut ersättning till svenska samebyar av skattemedel. Föryngringar kan delas mellan samebyar då de ligger närmare än 5 km från en annan sameby – därför också "andelar" av föryngringar. Källa: Sametingets årsredovisningar.

År	Järv	Lodjur	Totalt
2007	3	2	5
2008	1	1	2
2009	7,5	2	9,5
2010	5	5	10
2011	12	6	18
2012	15	1	16
2013	11,5	0,5	12
2014	3,75	4	7,75
2015	7,5		7,5
2016	5,5	3	8,5
Tot. 10 år	71,75	24,5	96,25

Paragraf 5 ger ersättning även vid bristande inventering

Naturvårdsverkets föreskrifter reviderades efter tre år (NFS 2004:17). Då tillkom bl.a. en paragraf som skulle kunna tillämpas om väderförhållandena försvårar eller omöjliggör inventering av en rovdjursart i en eller flera samebyar. I så fall ska länsstyrelsen redovisa ett genomsnittligt inventeringsresultat för arten utifrån resultaten från de närmast föregående tre åren för samebyn. I tillhörande allmänna råd betonas att denna paragraf endast bör användas i absoluta undantagsfall. Då Sametinget 2008 fick egen föreskriftsrätt och tog fram egna föreskrifter (STFS 2007:9) gavs paragrafen nummer 5. Den har tillämpats restriktivt fram till 2013 då ersättning utbetalades för 22 järvföryngringar med hänvisning till paragrafen. Tillämpningen har därefter ökat kraftigt och 2016 har ersättning utgått för 62,82 järvföryngringar i 19 samebyar (tabell 3). I tolv sammanhängande fjällsamebyar i Norrbottens län från Svaipa (gränсар mot Västerbottens län) till Tama sameby (norr om Torne träsk) har § 5 tillämpats. Därutöver i fyra skogssamebyar i Norrbotten och i tre samebyar i Jämtlands län.

I Semisjaur-Njarg sameby i Norrbottens län har inte järv inventerats sedan vårvintern 2013. Trots det fick samebyn 2016 ersättning för 7,55 järvföryngringar med stöd av § 5. Dessa 7,55 järvföryngringar

(1 510 000 kr i ersättning) utgör ett medelvärde från de tre senaste inventeringarna som gjordes vårvintrarna 2011, 2012 och 2013.

I skogssamebyn Maskaure redovisar länsstyrelsen i sin inventeringsrapport till Sametinget (dnr 511-11720-2016) regelbunden förekomst (70 000 kr.) av järv i samebyn. Sametinget utbetalar ersättning för 2,1 föryngringar (410 000 kr) med hänvisning till § 5.

I Rovdata/VCS inventeringsrapport för 2016 redovisas för Norrbottens län 11 föryngringar av järv och 57 i hela renskötselområdet. Sametinget har betalat ut ersättning för 64,4 (11) järvföryngringar till samebyarna i Norrbottens län och för 117,7 (57) järvföryngringar till samtliga samebyar. 23,5 miljoner i stället för 11,4 miljoner kronor i ersättning! De höga utbetalningarna kan förklaras med att Sametinget tillämpar regelverket generöst gentemot samebyarna med hänvisning till § 5 och även att järvföryngringar i Norge ersätts.

Det kan knappast vara främmande för någon, att då järvstammen minskar i en sameby, så är det frestande att tillämpa § 5, för att ersättningen till samebyn inte ska minska i motsvarande grad. Enligt inventeringsrapporterna har järvstammen minskat de senaste fyra åren (Källa: Inventering av järv 2016; Rovdata, VSC nr. 3 2016).

I sammanhanget bör även uppmärksammas att år 2002 fick de fem länsstyrelser som omfattas av renskötselområdet 8,8 miljoner kronor för inventeringsarbetet av Naturvårdsverket. År 2017 får dessa länsstyrelser 22,8 miljoner för rovdjursinventeringar och ytterligare 7 miljoner i s.k. rovdjursbidrag. Övriga länsstyrelser får dela på 13, 9 miljoner för inventeringar och 9,3 miljoner kronor i rovdjursbidrag. För 2016 har Sametinget fördelat 3,1 miljoner kronor till samebyarna för deras medverkan i inventeringsarbetet.

Tabell 3. Antalet av Sametinget ersatta järvföryngringar med stöd av § 5 och inom konventionsområden i Norge (även Finland i något fall) de senaste 10 åren.

Källa: Sametingets årsredovisningar.

	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
§ 5							22	45	40,5	62,82
Norge	3	1	7,5	5	12	15	11,5	3,75	7,5	5,5

Ersättning utbetalad för fyra vargföryngringar i renskötselområdet

Sametinget har ersatt tre samebyar de senaste tre åren för fyra vargföryngringar med 2 miljoner kronor av skattemedel. 2014 ersattes Idre sameby med 500 000 kronor för en föryngring i Fulufjällsreviret. 2015 ersattes Ruvhten sameby (f.d. Tännäs sameby) med samma belopp för en föryngring i Tandsjöreviret. Tåssåsens sameby ersattes för föryngringar i Prästskogsreviret både 2015 och 2016 med totalt en miljon kronor.

Inga vargar tillåts förekomma stadigvarande inom renskötselområdet. Under perioden 2010-april 2017 har minst 77 vargar skjutits legalt i renskötselområdet (skydds jakt) och 5 flyttats därifrån (bl.a. Tivedenparet).

Enligt gällande föreskrifter ska en vargföryngring i renskötselområdet ersättas med 500 000 kronor. Ersättning för vargförekomst utbetalas efter inventeringssäsongen, vilket innebär att den utbetalas efterföljande år av Sametinget. I de aktuella fallen är det tveksamt om renar överhuvudtaget

uppehållit sig inom reviren och om vargarna där dödat några renar. Det kan också med fog ifrågasättas om föryngringarna/reviren som ersatts varit lokaliserade inom renskötselområdet.

Fulufjällsreviret 2013. Föryngring bekräftades med DNA-analys från en tikvalp som hittades död med avskjutet lårben den 25 oktober 2013 (illegal jakt) utanför renskötselområdet. (Källa: Slutrapport från inventering av varg vintern 2013-2014, Rovdata/VSC nr 12 2014.)

Inga vargar fälldes legalt i trakten av Fulufjället, men däremot fälldes två vargar i december 2013, som bedömdes tillhöra Höstetparet och ytterligare två i mars 2014 tillhörande Drevfjällsparet. Fulufjället avsattes 2002 som nationalpark. Av skötselplanen för parken framgår att fjället *inte* omfattas av renskötsel: "Exklusiva är också de mycket väl utväxta, svällande mattorna av renlav och fönsterlav. De är en följd av att Fulufjället inte används för renbete, vilket i sin tur gör fjället till ett värdefullt referensområde för studier av renbetes effekter".

Tandsjöreviret 2014. Föryngring dokumenterad det året (Källa: Inventering av varg vintern 2014-15, Rovdata/VSC nr 1 2015). Fyra vargar sköts legalt i reviret i februari 2015 (skyddsjakt). Reviret ligger enligt Rovbase, som länsstyrelserna använder, utanför renskötselområdet. Detsamma gäller den karta som Sametinget redovisar på sin hemsida över Ruvhten sameby.

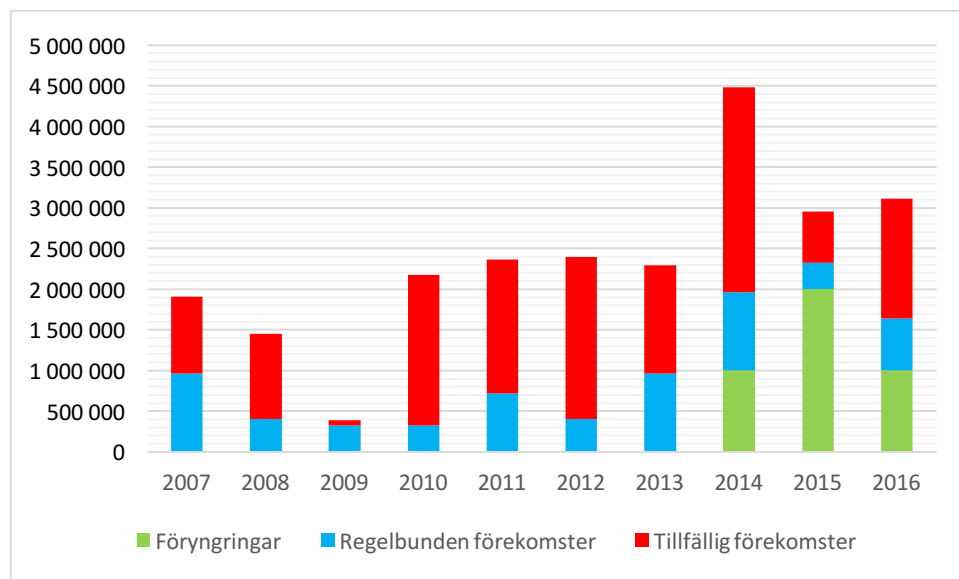
Prästskogen 2014 och 2015. Reviret ligger på gränsen mellan tre län - Gävleborgs-, Västernorrlands- och Jämtlands län med tyngdpunkt i Gävleborgs län. Reviret ligger utanför renskötselområdet såväl enligt Rovbase som de gränser som Sametinget redovisar. Tåssåsens samebys betesmarker omfattas således inte av vargrevirets gränser. Inga vargdöda renar är registrerade i den sedan några år tillbaka gällande databasen Rovbase. Enligt årsrapporterna föddes valpkullar i reviret både 2014 och 2015. Hanen i paret är en finsk/rysk invandrare (Galvenhanen). Den senaste observationen av Galvenhanen som redovisas publikt i Rovbase är från den 19 januari 2016. (Källor: Inventering av varg vintern 2014-15, Rovdata/VSC nr 1 2015; Inventering av varg vintern 2015-2016, Rovdata/VSC nr 1 2016; Rovbase - publik del).

3,1 miljoner kronor utbetalade 2016 av Sametinget för varg i renskötseområdet

Ersättningen för vargförekomst till landets samebyar har de senaste 10 åren varierat mellan 390 000 och 4 480 000 kronor enligt Sametingets årsredovisningar (tabell 4/figur 2).

Tabell 4. Av Sametinget utbetalad ersättning på totalt 23,51 miljoner kronor för olika förekomster av varg till samebyarna 2007-2016. Källa: Sametingets årsredovisningar.

	Föryngringar	Regelbunden förekomster	Tillfällig förekomster	Totalt kr
2007		960 000	945 000	1 905 000
2008		400 000	1 050 000	1 450 000
2009		320 000	70 000	390 000
2010		320 000	1 855 000	2 175 000
2011		720 000	1 645 000	2 365 000
2012		400 000	1 995 000	2 395 000
2013		960 000	1 330 000	2 290 000
2014	1 000 000	960 000	2 520 000	4 480 000
2015	2 000 000	320 000	630 000	2 950 000
2016	1 000 000	640 000	1 470 000	3 110 000

Figur 2. Av Sametinget utbetalad ersättning i kronor för olika förekomster av varg till samebyarna 2007-2016. Källa: Sametingets årsredovisningar.

Ersättningen för varg avviker från de kriterier som framgår av gällande föreskrifter. För varg har regeringen i regleringsbrevet till Sametinget efter 2002 gjort en särskild skrivning. För varg betalas det ut ersättning för varje individ som uppträder regelbundet eller tillfälligt i en sameby och inte för arten som sådan, vilket gäller för järv och lodjur.

Det innebär att för 2016 betalade Sametinget ut ersättning för en vargföryngring (Tåssåsens sameby) med 500 000 kronor och för regelbunden förekomst av åtta vargindivider i 5 samebyar (8x5x80 000=640 000 kr.) och för tillfällig förekomst - 42 individer i 22 samebyar

(42x22x35 000=1 470 000 kr.). Totalt 3 110 000 kr. Det medför att om samma vargindivid sätter en tass i en annan sameby genererar det omedelbart 35 000 kr även till den samebyn, vilket medför att samma varg kan "kosta" samhället betydande summor om den uppträder i flera samebyar oavsett om renar dödas eller inte. Full ersättning utbetalas även om samma varg därefter skjuts vid skyddsjakt. Även avlivningen, ofta med helikopter, finansieras av skattemedel. En generös tillämpning av regelverket, som av allt att döma inte ökat acceptansen för varg i renskötselland.

Extra ersättning vid massdöd

Av Viltskadeförordningens 10 § (2001:724) framgår att om ett eller flera rovdjur under en begränsad tidsperiod och inom ett begränsat område dödar eller skadar ett stort antal renar lämnar Sametinget efter ansökan ersättning för skadorna till ägaren/ägarna.

Massdöd är extrema händelser där flera renar dödas vid samma tillfälle. Tidigare erfarenheter visar att det främst är händelser där järv är inblandad. Järven har stora tassar och därmed bra bärighet på snö och kan under speciella förhållanden, då tyngre renar sjunker igenom snön, döda flera renar på kort tid. Då det nuvarande ersättningssystemet togs fram togs hänsyn till detta och särskilda bestämmelser infördes i föreskrifterna för att särskild ersättning skulle utgå till drabbade renägare.

I de första föreskrifterna (NFS 2002:15) definieras massdöd som: "en eller flera individer av en rovdjursart som dödat minst tio renar inom ett begränsat område under högst sju dygn." Under de allmänna råden sägs: "I Sametingets och Naturvårdsverkets gemensamma förarbete till det ersättningssystem som infördes 1996 föreslogs att det hela måste också ha utspelats inom ett område på högst 1 km². Tre år senare reviderades föreskrifterna (NFS 2004:17) och då utökas området till en radie av 2,5 km. Då Sametinget gavs bemyndigande att själva utfärda föreskrifter (STFS 2007:9) har definitionen vidgats och ersatts med följande skrivning, vilken fortfarande gäller: "Begränsat område kan t.ex. vara en vintergrupps väl samlade hjords betestrakt. Med betestrakt menas del av samebys betesområde där renarna hålls en viss årstid. Betestrakter kan överlappa varandra. Oftast sker någon form av bevakning runt området. Avgränsning av betestrakter kan ske bland annat utifrån följande kriterier:

1. Gräns mot annan sameby eller vinterbetesgrupp
2. Naturliga gränser som vägar, järnvägar, vattendrag m.m."

Enligt föreskrifterna ska länsstyrelsen styrka uppgifterna om de massdödade renarnas antal, kön, ålder samt orsak och plats för händelsen. Vid massdöd utgår också särskild ersättning till renägaren enligt Trafikförsäkringsföreningens rekommendationer (tabell 5).

Tabell 5. Av Sametinget utbetalda ersättningar 2016 vid massdöd av renar

ÅR	VAJA	TJUR	KALV
2016	4 095	2 645	1 996

År 2016 betalade Sametinget ut ersättning för 10 händelser med massdöd till 7 samebyar. I Luokta Mavas sameby ersattes 3 händelser där järv och lodjur (2 händelser) bedömts orsaka massdöden. I Lainiovuoma ersattes 2 händelser där kungsörn och järv bedömts orsaka massdöden. Totalt ersattes 238 renar Se vidare tabell 6.

Tabell 6. Av Sametinget ersatta händelser av massdöd 2016 fördelade på skadedag, sameby, rovdjursart och renarnas kön och ålder. Källa: Sametinget.

SKADEDAG	SAMEBY	ROVDJUR	TOT. RENAR	VAJOR	TJURAR	KALVAR
2012-05-14 - 14	KÖNKÄMÄ	JÄRV	11	9	1	1
2015-02-10 - 20	LUOKTA MAVAS	JÄRV	28	14	6	8
2015-04-15 - 22	LAINIOVUOMA	KUNGSÖRN	11	9	0	2
2015-12-30 - 2016-01-02	VITTANGI	JÄRV	21	13	1	7
2016-03-08 - 16	LUOKTA MAVAS	LODJUR	39	15	1	23
2016-03-15 - 20	SEMISJAUR-NJARG	JÄRV	23	4	0	19
2016-02-27 - 2016-03-11	LUOKTA MAVAS	LODJUR	21	11	0	10
2016-04-13 - 19	KÖNKÄMÄ	JÄRV	41	34	1	6
2016-02-01 - 03-24	SVAIPA	JÄRV	20	20	0	0
2016-04-02 - 09	LAINIOVUOMA	JÄRV	23	20	0	3
			238	135	9	59

Några kommentarer till de ersatta händelserna. Massdöden i Könkämä sameby 2012 inträffade i Tamokdalen i Norge och Sametinget avslag först ansökan från samebyn. Statens Naturopsyn inkom med en skriftlig redogörelse först den 8 januari 2013. Efter överklagan från samebyn har Förvaltningsdomstolen återförvisat ärendet till Sametinget, där beslut togs i augusti 2016.

I Lainiovuoma sameby har en massdöd som bedömts vara orsakad av kungsörn inträffat mellan den 15 och 22 april 2015. Nio vajor och 2 kalvar är ersatta. Kalvarna är vid den tidpunkten på året 11 månade gamla, varför de i det närmaste räknas som vuxna. Av Sametingets beslut (dnr 6.6.4-2015-1236) och Länsstyrelsens besiktning (dnr 511-11976-2016) framgår att 11 kadaver dokumenterats inom ett 11 km² stort område. Två av kadavren har bedömts dödade av kungsörn, medan dödsorsaken för de övriga nio inte har kunnat fastställas. Sametinget gör bedömningen att även de resterande nio renarna sannolikt dödades av kungsörn och betalar ut ersättning för samtliga 11 renar.

I Könkämä sameby har en massdöd som bedömts vara orsakad av järv inträffat mellan den 14 och 19 april 2015. Länsstyrelsen har besiktigat platsen den 20 april och gjort bedömningen att renarna dödades av järv (dnr 218-5367-16). Renarna uppges vara registrerade i Rovbase där de dock inte kan återfinnas i den publika delen. Totalt har 41 renar ersatts av Sametinget (dnr 6.6.4-2016-855).

I Luokta Mavas sameby har 39 renar ersatts i en bedömd massdöd orsakad av lodjur. Av Länsstyrelsens besiktningsrapport (dnr 511-5755-2016) framgår att den 31 mars 2016 har 14 döda renar besiktigats som bedömts dödade av lodjur mellan den 8 – 12 mars. I rapporten sägs också att ytterligare 25 renar dokumenterats lodjursdödade under perioden 1 februari till 17 mars. Av rapportens bilaga framgår att 12 renar har ett fynddatum efter den 17 mars. Det sägs också att samtliga är registrerade i Rovbase. Vid en sökning i Rovbase återfinns 39 döda renar i ett område där det är 9x13 km mellan ytterpunkterna. Området beräknas vara minst 70 km² stort och skadorna har således inträffat under två månader. Sametinget har detta till trots gjort den för samebyn ekonomiskt fördelaktiga bedömningen att denna räcka av händelser uppfyller kriterierna för en

massdöd (6.6.4-2016-533). Det beslutet har tillsammans med de övriga två fallen av massdöd gynnat den aktuella samebyn med 264 151 kronor utöver de 1 625 582 kronor samebyn fått för rovdjursförekomst enligt ersättningssystemet.

Huruvida också skyddsjakt beviljats i sammanhanget har inte varit möjligt att kontrollera.

Skadeförebyggande åtgärder avvisas

Av Viltskadeförordningens 3 § (2001:724) framgår att Sametinget till en sameby får lämna bidrag till åtgärder för att förebygga att varg, björn, järv, lo eller kungsörn orsakar skador på renar. Bidrag får lämnas endast efter ansökan och för åtgärder som normalt inte ingår i renskötseln.

Samebyarna har varit väldigt avvisande till sådana bidrag och menat att andra åtgärder än skyddsjakt inte är möjliga att använda i renskötselarbetet. Antalet bidrag har dock ökat under senare år vilket framgår av tabell 8. Sametinget utbetalade 2016 bidrag till 15 samebyar i 19 ärenden. De absolut flesta bidragen gäller ersättning för kostnader vid skyddsjakt, men i några fall har även bidrag utbetalats för särskilda åtgärder som utfodring och transporter då vargar uppträtt i en sameby. Mer detaljer kan utläsas i tabell 7.

Tabell 7. Av Sametinget utbetalade bidrag för skadeförebyggande åtgärder 2016 fördelade på skadedag, sameby, rovdjursart, åtgärd och ersättning. Källa: Sametinget.

SKADEDAG	SAMEBY	ROVDJURSART	ÅTGÄRD	KRONOR
10 DAGAR VINTERN 2015/2016	OHREDAHKE	VARG	TRANSPORT, BIL	104 200
2015-12-27 - 16-01-24	SEMISJAUR NJARG	LODJUR/JÄRV	SKYDDSJAKT X 9	45 000
2016-01-05; -13; -14	VILHELMINA NORRA	JÄRV	SKYDDSJAKT X 3	45 000
2016-01-18; 2016-02-21	OHREDAHKE	VARG	SKYDDSJAKT X 2	10 125
KVARHÅLLANDE TILL FJÄLLS	OHREDAHKE/RAEDTIEVAERIE	VARG	TRANSPORT FODER	224 250
2015-12-21	IJINJEVAERIE	JÄRV	SKYDDSJAKT	15 000
2015-12-17 - 2016-01-15	IDRE	JÄRV	SKYDDSJAKT	15 000
2016-03-12	RAN	LODJUR	SKYDDSJAKT	15 000
?	ÄNGESÅ	BJÖRN/LODJUR	SKYDDSJAKT X 2	30 000
15 DAGAR?	LAINIOVUOMA	JÄRV	SKYDDSJAKT	15 000
2016-04-22, 24, 25, 2016-05-02	VILHELMINA SÖDRA	BJÖRN	SKYDDSJAKT X 5	35 700
2016-04-25	UBMEJE TJEÄLDDIE	BJÖRN	SKYDDSJAKT	14 000
2016-05-09 - 18	TÄRENDÖ	BJÖRN	SKYDDSJAKT	15 000
2016-04-20	SAARIVUOMA	BJÖRN	SKYDDSJAKT	12 738
VINTERN 2015/2016	IJINJEVAERIE	VARG	SKYDDSJAKT	23 450
?	UDTJA	BJÖRN	SKYDDSJAKT X 2	30 000
?	GIRJAS	BJÖRN	SKYDDSJAKT	13 130
2016-05-10, 11, 12, 17	LUOKTA MAVAS	BJÖRN	SKYDDSJAKT X 3	45 250
2016-04-21	IDRE	BJÖRN	SKYDDSJAKT X 4	15 000
TOTALT KRONOR				722 843

Total ersättning till samebyarna de senaste 10 åren

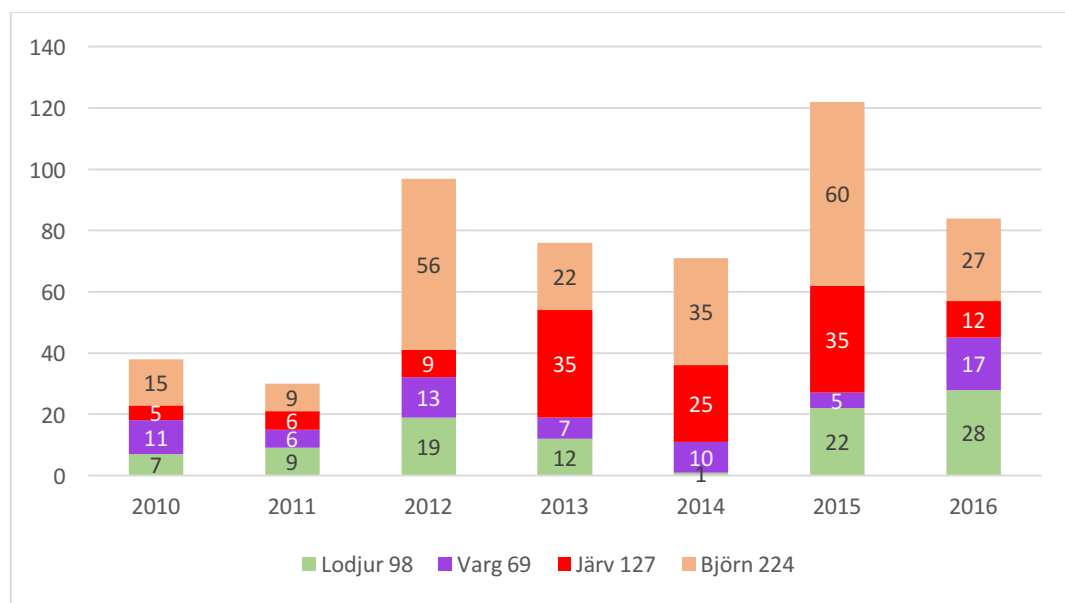
Tabell 8. Av Sametinget utbetalade ersättningar till samebyarna för rovdjursförekomst, massdöd, bidrag för förebyggande åtgärder och inventering av rovdjur de senaste 10 åren - 2007-2016. Källa: Sametingets årsredovisningar.

År	Ersättning	Massdöd	Bidrag	Inventering	Totalt
2007	44 058 489	291 126	0	3 130 691	47 480 306
2008	61 571 834	1 015 858	0	3 356 310	65 944 002
2009	57 424 000	438 000	700 000	3 138 000	61 700 000
2010	56 678 000	996 000	0	3 205 000	60 879 000
2011	62 541 000	998 000	0	3 141 000	66 680 000
2012	63 813 000	987 000	0	3 137 000	67 937 000
2013	52 397 000	2 847 000	0	3 147 000	58 391 000*
2014	48 837 000	413 000	500 000	3 158 000	52 908 000
2015	53 219 000	820 000	298 600	3 187 000	57 524 600
2016	53 120 000	778 000	723 000	3 104 000	57 725 000

*) I tabell 8 redovisas medel som utbetalats av Sametinget. Därutöver utbetalade Naturvårdsverket 2013 ytterligare 6,3 miljoner kronor till de samebyar som berördes av det vargpar som försökte etablera sig i trakten av Junsele 2012/2013. Den totala kostnaden redovisar verket till 7,6 miljoner kronor.

Ersättning trots skyddsjakt

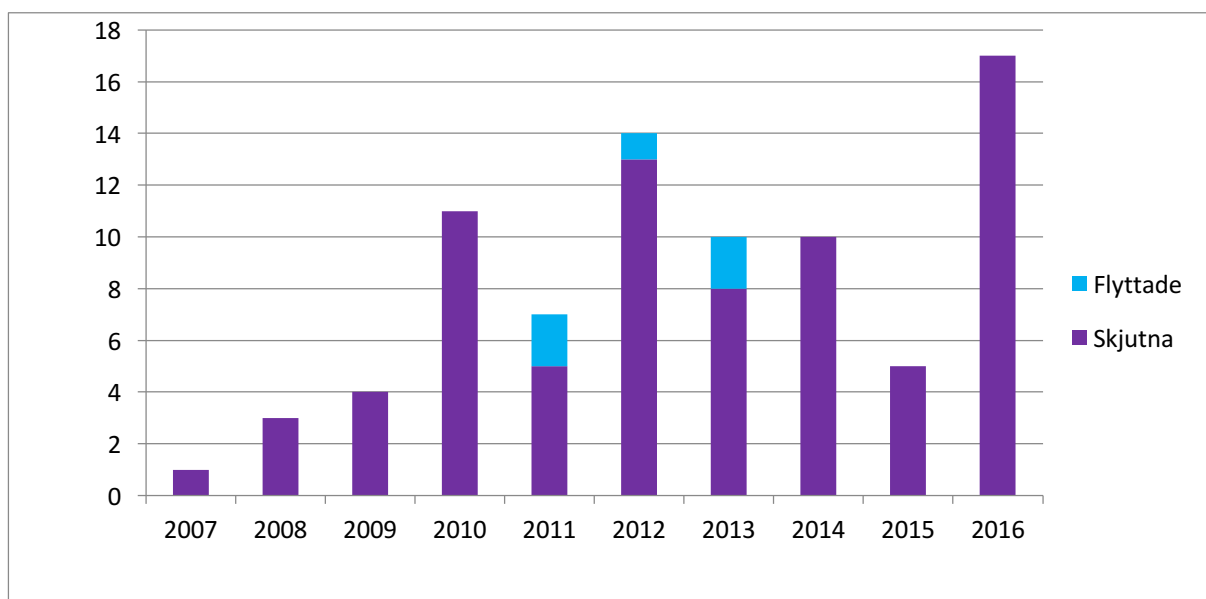
Tillämpningen av skyddsjaktsinstrumentet har ökat kraftigt för samtliga arter de senaste åren (figur 3). Skyddsjakt beviljas även i naturskyddade områden som naturreservat, nationalparker och även i Världsarvet Laponia. Minst 518 rovdjur har skjutits de senaste sju åren under skyddsjakt.

Figur 3. 518 fällda björnar, järvar, vargar och lodjur med hänvisning till skyddsjakt i renskötselområdet 2010-2016. Källa: Statens veterinärmedicinska anstalt, SVA.

Skyddsjakt har allt oftare tillämpats omedelbart efter det att järvlyor hittats under vårvintern, varvid järvhonor med årsungar tagits av daga. Likaså då "massdöd" konstaterats eller då någon av de fyra stora rovdjursarterna uppträder i områden, som bedömts som viktiga för rennäringen.

Det är svårt att följa händelseutvecklingen från det att länsstyrelserna godkänner ex.vis en föryngring, varefter samebyn ansöker om skyddsjakt och länsstyrelsen beviljar skyddsjakten och rovdjuret/rovdjuren rapporteras skjutet/skjutna. Inventeringsresultatet (där rovdjuret/rovdjuren kan ha skyddsjagats) utgör sedan grund för den ersättning som Sametinget senare utbetalar till samebyn. Det gäller både björn, järv och lodjur, men är mest påtagligt beträffande varg. Ingen varg accepteras att uppträda stadigvarande i renskötselområdet. Sametinget har under de senaste 10 åren, detta till trots, betalat ut ersättning för vargförekomst med 23,51 miljoner kronor till samebyarna (tabell 4). Under samma tioårsperiod har minst 77 vargar skjutits och 5 vargar flyttats från renskötselområdet (figur 4).

Figur 4. Under tioårsperioden 2007-2016 har minst 77 vargar fällts vid skyddsjakt och 5 vargar flyttats från renskötselområdet. Källa: Statens veterinärmedicinska anstalt, SVA.

Vid "massdöd" eller då rovdjur uppträder exempelvis i anslutning till kalvningsområden ansöks regelmässigt om skyddsjakt, som ibland genomförs gemensamt av samebyn och länsstyrelsen och finansieras av skattemedel. Sametinget ger fr.o.m. 2015 regelmässigt bidrag på 15 000 kr till samebyn vid skyddsjakter för exempelvis helikopteranvändning. Länsstyrelsernas kostnader belastar som regel rovdjursbidraget, dvs. anslaget "Åtgärder för värdefull natur", som Naturvårdsverket årligen fördelar till länsstyrelserna.

I länsstyrelsernas beslut om skyddsjakt och Sametingets beslut om ersättning för rovdjursförekomst eller för bidrag till samebyarna för ex.vis helikopter vid skyddsjakt hänvisas sällan till hithörande beslut av andra myndigheter. Sametinget verkar inte heller sända kopior av sina ersättningsbeslut för kännedom till länsstyrelserna eller andra berörda.

Anmärkningsvärt är att det inte finns någon tillgänglig officiell statistik över antalet rapporterade skyddsjagade rovdjur i landet. Aktuella uppgifter som borde vara självklara att ha tillgång till, inte minst då besluten delegerats och tas av länsstyrelserna. I figurerna 3 och 4 ovan redovisas de fällda djur som inkommit till SVA, vilket ibland sker med lång tidsutdräkt.

Renskötseområdet har utvidgats

På Sametingets hemsida återfinns information om bl.a. arealen på landets 51 samebyar. Uppgifter om byarnas arealer m.m. har tidigare redovisats i en faktasamling "Svensk rennäring" från 1999 som gavs ut gemensamt av Svenska samernas riksförbund, SSR, Jordbruksverket, Sveriges lantbruksuniversitet, SLU och Statistiska centralbyrån, SCB.

Den totala areal som nu redovisas av Sametinget skiljer sig väsentligt från den areal som angavs 1999. Samebyarnas totala betesområden angavs 1999 till 264 621 km² och 2017 till 323 843 km². En ökning med över 22 procent. Det är främst samebyarna i den södra delen av renskötseområdet som uppvisar stora ökningar. Betesarealen för samebyarna i Jämtlands län har i det närmast fördubblats från 57 140 km² till 112 234 km². Ökningen har skett så att nu omfattas i stort sett hela Västernorrlands län av renskötseområdet som också inkluderar kustkommunerna i Hälsingland och Fulufjällets nationalpark i Dalarna.

Den största ökningen i landet uppvisar Vournese sameby (f.d. Frostviken Norra) där betesarealen ökat fyrfalt från 4 295 km² till 18 586 km². Vournese samebys betesområde sträcker sig i en båge från gränstrakterna i norra Jämtland ner till kusten och vidare åt söder ända ner till Söderhamn i Gävleborgs län. Då Länsstyrelsen i Gävleborgs län tillfrågas om samebyarnas arealanspråk i länet så ställer de sig helt undrande!

Intressant är också att jämföra antalet redovisade renskötselföretag i samebyarna. Enligt Sametinget består Vournese sameby av fyra renskötselföretag. Som jämförelse kan nämnas Norrbottens läns största sameby som är Sirges sameby (f.d. Sirkas) både till areal (13 485 km²) och antalet renskötselföretag (101 företag).

Samebyar och renantal.

På Sametingets hemsida återfinns information om landets 51 samebyar. Där anges bland annat det s.k. högsta tillåtna renantalet, vilket inte är detsamma som det aktuella renantalet. De aktuella renantalen för varje sameby redovisas inte av Sametinget på deras hemsida. Det är länsstyrelserna i de tre fjällänen som ansvarar för renräkningarna enligt rennäringslagens (1971:437) 15 och 66 §§.

Kommentarer och förslag till åtgärder

Ersättningssystemet till rennäringen utgör en väsentlig del i rovdjursförvaltningen. Det nuvarande ersättningssystemet har nu varit i bruk i 20 år, varför en opartisk översyn är nödvändig. I denna promemoria redovisas flera olägenheter som rimligen måste åtgärdas. Översynen bör göras brett och omfatta allt från olägenheten att flera departement¹ är involverade i styrning av berörda myndigheter² och intressenter³ samt finansiering⁴ av verksamheten. Olika myndigheter är också ansvariga för tillämpliga författningar.

- En myndighet måste ges det övergripande ansvaret för hur ersättningar och bidrag för förebyggande åtgärder till samebyarna/renägarna tillämpas. Det förefaller mest rimligt att Naturvårdsverket, som ansvarig viltförvaltningsmyndighet, ges det uttalade ansvaret.
- Samebyarnas yttre gränser måste fastställas.
Det gäller i vart fall vilka yttre gränser som ska gälla då ersättning för rovdjursförekomst ska utgå till samebyarna, eftersom, enligt politiska beslut, särskild hänsyn ska tillämpas i rovdjursförvaltningen inom renskötselområdet.
- Det gäller också för att likvärdig ersättning ska kunna ges samebyar som berörs av rovdjursförekomst.
- Det är inte rimligt att ersättning utbetalas för rovdjursförekomst till samebyar där renbete inte är tillåten eller där renar inte vistas.

Det kan också ifrågasättas om det är rimligt

- att svenska skattemedel utbetalas för rovdjursförekomst i Norge till svenska samebyar,
- att full ersättning utbetalas för rovdjursförekomst i områden där samebyar endast har betesrätt för renar under del av året – exempelvis konventionsbetesområden i Norge (1 maj-15 okt) och i vinterbetesområden (1 okt-30 april),
- att full ersättning utbetalas för rovdjursförekomst där rovdjuren senare skjuts vid skydds jakt,
- att § 5 ska tillämpas inom hela samebyns betesområde, då delar av samebyn rimligen kan inventeras,
- att full ersättning utgår då § 5 tillämpas i en sameby,

Ersättningarna bör således reduceras, vilket delvis var fallet innan Sametinget bemyndigades föreskriftsrätt 2008

- i områden där samebyar har betesrätt endast under del av året,
- då § 5 tillämpas för en sameby,
- då rovdjur skjuts vid skydds jakt,
- då inventeringsunderlaget är osäkert beträffande rovdjursförekomsten i en sameby,

Vid massdöd

- Kriterierna för massdöd måste preciseras. Den godtyckliga skrivning av områdets avgränsning som infördes med Sametingets föreskrifter (STFS 2007:9) måste ändras. I tidigare föreskrifter har området begränsats till 1 km² och därefter till ett område med en radie av 2,5 km. I Viltskadeförordningens 10 § anges "begränsat område".

¹ För närvarande: Miljödepartementet, Näringsdepartementet och Kulturdepartementet

² Naturvårdsverket, Sametinget, Länsstyrelserna i Norrbottens, Västerbottens, Jämtlands, Västernorrlands, Dalarnas och också Gävleborgs län. Dessutom norska myndigheter som Miljödirektoratet, Statens Naturoppsyn och Fjelltjensten.

³ Landets 51 samebyar.

⁴ För närvarande bl.a. Anslaget för värdefull natur, Främjandet av rennäringen, Viltskadeanslaget och olika myndigheters ramanslag.

- Renar (inte spädkalvar) som bedöms dödade av kungsörn under vinter/vårvinter bör obduceras vid Statens Veterinärmedicinska Anstalt för att även andra dödsorsaker som exempelvis svält/sjukdom objektivt ska kunna uteslutas.
- Sametinget måste skicka kopior av alla beslut om ersättningar och bidrag till länsstyrelserna för kännedom

Övrigt

- Nya inventeringsmetoder med hjälp av utvecklad teknik bör övervägas. Inventering med hjälp av DNA-analys av spillning och annat material från rovdjur bör prioriteras och utvärderas för att minska dagens fokusering på inventering av lyor.
- Ersättningskriterierna för regelbunden och tillfällig vargförekomst bör definieras i gällande föreskrift och inte som idag i regeringens regleringsbrev till Sametinget.
- De använda ersättningsnivåerna för olika rovdjursförekomster måste ses över (samma ersättning har gällt sedan 2002).
- För att objektivt kunna bedöma rovdjurens påverkan på ren måste aktuella uppgifter om renantal, slaktade renar, slaktvikter etc. uppdelat på kön och ålder finnas tillgängliga på samebynivå – rimligen på Sametingets hemsida.

Det bör också övervägas om staten även fortsättningsvis ska betala ut ersättning för rovdjursförekomst då flera arter, i praktiken efter 2010, inte längre är fredade. För björn, lodjur och varg tillåts licensjakt och därutöver alltmer omfattande skyddsjakt. Det senare gäller även järv. Skyddsjakter som i huvudsak också utförs och finansieras av statliga medel. Ska samhället fortsätta att ersätta eventuella skador och finansiera skyddsjakt då licensjakt också tillåts? Större ansvar måste kunna åläggas även rennäringen för åtgärder för att förebygga skador på annat sätt än genom jakt. Ersättningarna bör därmed kunna reduceras och frigjorda medel bör användas för att bygga upp en jakttillsyn värd namnet.

Robert Franzén

Robert Franzén har arbetat på Naturvårdsverket i 35 år, där han bl.a. jobbat med att ta fram det ersättningssystem som idag gäller i landets samebyar. Han har i många år också arbetat aktivt i fält i olika samebyar med att ta fram de underlag som utgjort grund för ersättningssystemet. Han är idag starkt kritisk till hur systemet utvecklats under de 20 år det varit i bruk till att alltmer bli ett stöd till rennäringen. Robert Franzén är idag vice ordförande i Svenska Rovdjursföreningen.